

ljava EU15, nego onim zemljama s kojima se Češka pridružila EU. Međutim, samo ih jedna trećina drži sebe dobro plaćenima. S druge strane, sve se teže usklađuju obiteljske i radne obveze.

Potrošačko društvo značilo je i promjenu strukture kućnog proračuna. Znakovito je da se manje troši na hranu, a više na stanovanje. Glede strukture potrošnje češka su kućanstva sve bliže zapadnom obrascu. S druge strane, stil potrošnje dijela kućanstva vodi i u prezaduženost. Šoping centri i agresivan marketing nude građanima robu koja je često niže kvalitete nego u zapadnim zemljama.

Ekonomska kultura u Češkoj kao tranzicijskoj zemlji uvelike se izmijenila i prožeta je zapadnim obrascima. Ulazak Češke u EU uvelike je doprinio procesu širenja europske ekonomske kulture. Promijenili su se stavovi prema vremenu, koncept bogatstva je drugačiji, a koncept rada i koncept države daju tome odgovarajuću nadopunu.

Govoreći o izazovima budućnosti, Večernik ponovno ističe važnost priključivanja Češke Europskoj uniji. Povezanost uspostavljenih politika, struktura i vrijednosti sve je očitija. Rast nezaposlenosti bit će test za socijalnu državu i fleksibilnost ljudi na tržištu rada. Kao potrošači, građani su pred izazovom reduciranja rastućeg očekivanja. Pred izazovom su i građani koji se trebaju oduprijeti rastućem populizmu političkog marketinga.

Knjiga J. Večernika vrijedno je i korisno štivo koje obiluje podacima o socijalnim troškovima, kritičkim ocjenama socijalnih programa i inspirativnim prijedlozima kako bi se odgovorilo rastućim izazovima u socijalnom i gospodarskom razvoju zemlje. Ova knjiga svjedoči o relativno razvijenoj socijalnoj politici kao znanstvenoj disciplini u Češkoj.

Gojko Bežovan

doi: 10.3935/rsp.v17i3.951

PARTY POLITICS AND SOCIAL WELFARE: COMPARING CHRISTIAN AND SOCIAL DEMOCRACY IN AUSTRIA, GERMANY AND THE NETHERLANDS

Martin Seeleib Keiser, Silke van Dyk i Martin Roggenkamp

Cheltenham, Northampton: Edward Elgar Publishing, 2008., 207 str.

Ova knjiga pokušava objasniti promjene koje su se dogodile u strukturi socijalne države u tri zemlje zapadne Europe. Te tri zemlje su: Nizozemska, Njemačka i Austrija. Osnovna tvrdnja knjige je da su se promjene u strukturi socijalne države dogodile kao posljedica promjena u načinu na koji političke stranke formiraju odnos prema socijalnoj državi u tim zemljama. Autori se usmjeravaju prije svega na promjene koje su se dogodile u načinu na koji socijaldemokratske i kršćanskodemokratske stranke promatraju socijalnu državu, budući da ove dvije »obitelji« stranaka stoje iza uspostave socijalne države u ovim zemljama, da od kraja Drugog svjetskog rata dominiraju političkim krajolikom te da imaju vodeću ulogu u definiranju javnih politika. Autori prate promjenu stavova ovih stranaka o socijalnoj politici analizirajući njihove interpretativne okvire, odnosno diskurs prema socijalnoj politici, i to posebno politici prema nezaposlenosti, zapošljavanju i politici socijalne sigurnosti, mirovinama i politici prema invalidima, također dobrim dijelom u kontekstu politike prema tržištu rada, te politici prema obitelji, aktivaciji žena na tržištu rada i predškolskom odgoju.

Knjiga je organizirana u šest poglavlja. U prvom poglavlju autori daju kratak prikaz uloge političkih stranaka, posebno socijal-

demokrata i kršćanskih demokrata u formiranju socijalne države u zapadnoj Evropi, posebno u Nizozemskoj, Njemačkoj i Austriji. Autori pritom naglašavaju ulogu stranaka u tom procesu i njihova interpretacija uvelike se poklapa s interpretacijom koju daje pristup »resursa moći«, koja drži da je razvoj socijalne države posljedica kontrole vlasti od strane socijaldemokratskih i kršćanskodemokratskih stranaka te njihovog savezništva sa sindikatima. U drugom dijelu knjige autori daju kratak prikaz sustava socijalne politike u Njemačkoj, Nizozemskoj i Austriji, s osvrtom na glavne elemente politika, institucije koje daju okvir socijalnoj politici, interesne grupe i načine na koje su one zastupljene u procesu formiranja politika, te naravno, ulogu koju stranke imaju u čitavom procesu. Autori također daju kratak prikaz sličnosti i razlika među zemljama u komparativnom kontekstu.

Treće poglavlje knjige bavi se promjenama koje su se dogodile u socijalnoj politici ovih zemalja nakon 1970. godine. Promjene su prikazane prilično detaljno ali pomalo nepregledno. Prikaz vrlo detaljno i kronološki zahvaća promjene u institucijama, parametrima politika i regulatornom okviru, što donekle otežava čitatelju sagledavanje karaktera i opsega promjena. Poglavlje prikazuje promjene za svaku od zemalja odvojeno, a unutar zemalja posebno se prikazuju politika zapošljavanja i aktivnog tržišta rada, politika osiguranja od nezaposlenosti i socijalne sigurnosti te obiteljska politika i politika brige za djecu. Autori na kraju poglavlja daju kratak usporedni prikaz promjena u politikama među zemljama. Međutim, osim kratke interpretacije autori ne daju sustavan prikaz promjena niti daju analizu njihova opsega. Autori osim toga ne uspoređuju tri slučaja koja analiziraju sa širim kontekstom, što otežava čitatelju procjenu o značaju promjena u komparativnom kontekstu. Autori zaključuju da, iako postoje znatne

razlike među zemljama, u sve tri zemlje možemo primijetiti ograničeno kretanje prema deregulaciji tržišta rada i veći naglasak na politikama aktivacije radne snage, odnosno usmjeravanju nezaposlenih na aktivniji pristup traženju posla. U politici osiguranja od nezaposlenosti autori primjećuju izrazitije kretanje prema vezivanju socijalnih programa uz neke mjere aktivacije ili veću uvjetovanost pristupu programima jačom aktivnošću samih korisnika. Također, autori primjećuju smanjivanje stopa zamjene dohotka kod programima osiguranja za nezaposlenost i invaliditet, kao i postroživanje uvjeta za pristup programima za osiguranje od invaliditeta. Autori naglašavaju da su ove mjere uvelike opravdavane problemima financiranja programa. U polju obiteljskih politika autori naglašavaju razlike koje postoje među socijaldemokratskim i kršćanskodemokratskim strankama. Međutim, primjećuju i postojanje jedinstvenog trenda širenja dostupnosti obiteljskih politika, izjednačavanja pristupa za različite kategorije zaposlenih te olakšavanja zaposlenim roditeljima sudjelovanje na tržištu rada.

U četvrtom poglavlju autori pokušavaju objasniti što je uzrokovalo promjene koje su se dogodile u tri polja socijalne politike opisana u trećem poglavlju. Pri tome uzimaju u obzir četiri objašnjenja. Prvo se odnosi na utjecaj globalizacije i europskih integracija. Ovo objašnjenje temelji se na očekivanjima da će globalizacija, odnosno veća mobilnost kapitala i veća konkurencija iz zemalja sa slabijom razinom socijalne sigurnosti dovesti do pritisaka na smanjenje socijalnih troškova koji preko poreza opterećuju cijenu rada i čine gospodarstva ovih zemalja nekonkurentnima. Autori odbacuju ovo objašnjenje pozivajući se na podatke koji pokazuju da jedinična cijena rada u tri zemlje nije rasla u promatranom razdoblju, za razliku od produktivnosti koja je primjetno porasla. Također, sve su zemlje zabilježile porast izravnih stranih investicija te poziti-

vnu trgovinsku bilancu što ukazuje da globalizacija nije osobito ugrozila ekonomsku konkurentnost ovih zemalja. Mogućnosti da je na promjene u socijalnoj državi utjecala potreba da se ove zemlje prilagode kriterijima konvergencije za pristupanje europskoj monetarnoj uniji autori također odbacuju argumentom da je politika fiskalne konsolidacije i smanjivanja troškova u ovim zemljama započela već u 1980-im, dakle prije Masstrichtskog sporazuma, te da su sve tri zemlje, a posebno Njemačka, inzistirale na tvrdim kriterijima konvergencije, iako ne objašnjavaju zašto to ne bi moglo utjecati na ponašanje njihovih vlada u 1990-im. Mogućnost da je do promjene došlo zbog promjena u odnosu javnosti prema socijalnoj državi autori odbacuju tvrdeći da podaci o stavovima građana ovih zemalja prema socijalnoj politici pokazuju da se razina podrške socijalnoj državi nije mijenjala, odnosno da je ostala prilično visoka, a isto se može reći i za protivljenje mjerama koje bi išle prema smanjivanju socijalne države. Treće objašnjenje koje autori razmatraju odnosi se na institucije. Iako se u literaturi o razvoju i promjenama socijalne države institucije koriste kao standardna varijabla koja objašnjava postojanje veto točaka, odnosno lakoću donošenja odluka i uvođenja novih programa, prilično je nejasno zašto se autori pozivaju na ovo objašnjenje, budući da se, kao što i sami kažu, institucije puno lakše uklapaju u objašnjenja zašto se socijalna država ne mijenja. Isto tako, vrlo se malo može reći o utjecaju institucija gledajući samo tri zemlje koje pri tome imaju relativno malu varijaciju u strukturi institucija, ako izuzmemo federalizam u Njemačkoj i Austriji.

Četvrto objašnjenje koje autori analiziraju odnosi se na promjene u odnosu snaga u stranačkom sustavu, odnosno na slabljenje socijaldemokrata i kršćanskih demokrata te jačanje drugih stranaka. Autori, međutim, zaključuju da ni ovo objašnjenje nije u potpunosti zadovoljavajuće budući da

promjene koje su se dogodile u stranačkom sustavu nisu takvog opsega te da su socijaldemokrati i kršćanski demokrati, usprkos vidljivom slabljenju njihove izborne podrške i dalje najjače stranke, koje se usto nalaze u središtu stranačkog sustava i svih realno mogućih koalicija, što im daje moć blokiranja promjena. Stoga autori zaključuju da niti jedno od navedenih objašnjenja nije ni zadovoljavajuće ni potpuno te da se razlozi za opažene promjene nalaze negdje drugdje.

Autori razloge za opažena kretanja socijalne države nalaze u promjenama koje su se dogodile u interpretativnim obrascima socijalne države kod socijaldemokratskih i kršćanskodemokratskih stranaka. Autori prije donošenje ovog zaključka uopće ne spominju mogućnost da je uzrok promjena velik porast broja korisnika socijalnih programa uslijed deindustrijalizacije, koji se zaista dogodio u ovim zemljama, te financijski pritisak koji je porast troškova povezan s povećanjem broja korisnika imao na socijalnu državu. Autori također ne spominju mogućnost da su promjene u odnosu snaga među strankama dovele do promjene obrasca natjecanja te do promjene pozicije socijaldemokrata i kršćanskih demokrata u stranačkom sustavu, iako podaci iz analiza stranačkih programa koje oni sami prikazuju pokazuju da su se navedene promjene ipak dogodile.

Posljednje poglavlje autori posvećuju analizi stranačkih poruka o socijalnoj državi i konkretnim politikama koje analiziraju s ciljem pokazivanja da je uistinu došlo do promjene stranačkog diskursa. Pritom podaci koje koriste ne predstavljaju više od isječaka debata vođenih kroz više od desetljeća te se iz njih ne može vidjeti koliko su bili značajni u ukupnoj debati niti koliko često su se spominjali. Autori također ne daju gotovo nikakvo objašnjenje o uzrocima koji bi mogli stajati iza promjena u interpretativnim obrascima koje opažaju, što je sigurno najveća slabost

njihove analize. Ukupno se stoga može reći da je analiza pružena u knjizi dosta manjkava i ograničenog dometa, da izostavlja potencijalno relevantna objašnjenja te da je dokazivanje glavne postavke rada napravljeno na nesistematičan i neuvjerljiv način. Jaka strana rada je u tome što su prilično detaljno prikazane promjene u elementima socijalne politike koje autori analiziraju, iako je čitatelju praćenje ovih informacija donekle otežano zbog načina na koji su prezentirani.

Andrija Henjak

doi: 10.3935/rsp.v17i3.961

RELIGION, CLASS COALITIONS AND WELFARE STATE

Kees van Kersbergen i Philip Manow
(ur.)

New York: Cambridge, 2009., 318 str.

Kapitalizam ne poprima jedinstven oblik niti među razvijenim zemljama OECD-a. Umjesto toga, postoje mnoge varijante kapitalizma. Mnogi autori pokušali su objasniti uzroke različitih oblika kapitalizma u zapadnom svijetu. U knjizi *Religion, Class Coalitions and Welfare State* grupa autora tvrdi da je razvoj kapitalizma u zemljama Zapadne Europe i Sjeverne Amerike uvjetovan religijom. U jednoj od najpoznatijih studija različitih oblika kapitalizma na Zapadu – *Three Worlds of Welfare Capitalism*, Gosta Esping-Andersen razabire tri oblika kapitalizma – socijaldemokratski, liberalni i konzervativni. Međutim, u ovoj knjizi Esping-Andersenova »tri svijeta kapitalizma« postaju katolički, luteranski i reformirano-protestantski oblik kapitalizma.

U prvom poglavlju Philip Manow i Kees van Kersbergen pružaju teoretski okvir za razumijevanje uloge religije u determiniranju razvoja socijalne države. Njihova osnovna teza je da razvoj socijalne države ovisi o pojavi religioznih stranaka koje su pokušale osporiti dominaciju liberalnog kapitalizma. Stranke za obranu religije ili kršćansko-demokratske stranke uspjele su postati dominantne stranke na europskom kontinentu, gdje su katolici činili znatan udio ukupne populacije. S druge strane, slične stranke nikada nisu uspjele pustiti korijene u anglosaksonskim i nordijskim zemljama. Međutim, dok su anglosaksonske zemlje ostale odane liberalnom kapitalizmu koji je vrlo škrt na socijalnim pravima, nordijske zemlje stvorile su moćne socijalne države temeljene na idealima socijaldemokracije. Uspjeh socijaldemokracije u nordijskim zemljama, pak, uvelike je ovisio o luteranizmu, koji kao »državna religija« nije pružao toliki otpor širenju države u druge sfere poput katolicizma ili reformiranog protestantizma.

U drugom poglavlju Thomas Ertman analizira zapadnoeuropski sustav političkih stranaka i religijski razdor (eng. *religious cleavage*). Nakon uništenja papinske države Katolička crkva pokreće protuofenzivu kako bi osporila liberalnu hegemoniju i u tome se oslanjala na kršćansko-demokratske stranke. U zemljama poput Austrije, Belgije i Francuske ove stranke su uglavnom branile ulogu crkve u sferi obrazovanja, dok su u Njemačkoj, Italiji i Nizozemskoj ciljevi religioznih stranaka bili mnogo dalekosežniji. Religiozne stranke imale su različit uspjeh u prvoj polovici 20. stoljeća. S jedne strane, u zemljama s jakom antiklerikalnom tradicijom poput Francuske, Belgije pa i Italije uspjeh je bio poprilično minimalan. Jedan od razloga je bio i taj da je sekularna koalicija predvođena liberalima i socijalistima odbijala dati ženama pravo glasa zbog straha da ne glasaju za religiozne stranke i na taj način smanjila politički utjecaj reli-